

מגד ירחים

אילול

ביום ג' אילול תרצ"ה עלה מרן הרב זצ"ל לגנוי מרומים

עלון חדשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ גיליון מס' 107 ■ אילול תשס"ח

על משנת הראי"ה מאת הראי"ה קוק זצ"ל

המוסר האנושי הולך הוא וטוב בפנימיותו, ולעומתו הולכת היא ההתפתחות המדעית ומופיעה בצורות חדשות המקילצות את עול החיים. שמונה קבצים א, תתעט

בראש חודש אילול עלה משה למרום לבקש סליחה מד' על חטא העגל וביום הכיפורים אחרי ארבעים יום אמר לו הקב"ה סלחתי כדברך ומשה ירד מן ההר עם הלוחות השניים (תנחומא תשא, לא), בתוך ארבעים יום אלו מצוי ראש השנה, שהוא יום בריאת האדם, יום הששי לבריאת שמים וארץ. ארבעים ימי הסליחות הם הימים בהם האדם והעם מתקנים את מעשיהם, בעוד שראש השנה, הוא יום בו הבריאה מתחדשת בכל שנה על ידי הקב"ה. ימי הסליחות הם ימים של עבודה מוסרית-פנימית של האדם על אישיותו, מחשבותיו, מידותיו ומעשיו. אלו הם ימי התשובה, בהם האדם שב אל עצמו אל שורש נשמתו.

בכל שנה ניתנת לאדם הזדמנות בארבעים הימים האלו להתעלות ברבדים הרוחניים הפנימיים שלו, אף הבריאה כולה מתעלה ומתחדשת בימי בריאת העולם מכ"ה באילול עד ראש השנה. מרן הרב זצ"ל מלמד אותנו שהמוסר האנושי הולך וטוב במהלך שנות העולם ומולו מתעלה ההתפתחות המדעית שמטרתה להיטיב עם האנושות, ולהקל על קשיי החיים. בהמשך הפסקה כותב הרב: "אם היו ההתגלויות הללו באות לעולם בעת שהמוסר היה פחות מאותה מדרגה שאנו עומדים בו עכשיו, היה מקלקל את סדרי החיים..." קיימת התאמה בין הרמה המוסרית של העולם ובין התקדמותו המדעית, ללא התאמה קיים חשש שבני האדם ישתמשו בגילויים החדשים לרעה. למרות שקיימת התאמה עדיין המוסר הרחב המשמעותי חבוי: "בסתר המדרגה, על כן רבות הן המניעות שאינן ניתנות לאדם בכללו ליהנות מעולמו, וממילא אינו נהנה הנאה מרובה ואמיתית גם מההמצאות הרבות שמחדש אותן רוחו המעשי ההולך ומתרחב", כשהמוסר חבוי, האדם מתייחס אל העולם בצדדיו החיצוניים, ואינו יכול לחזור לפנימיות החיים, שבהם האדם יכול ליהנות הנאה רוחנית אמיתית.

במצב זה ממשיך הרב: "ורצויה היא עבודת הקדש של החכמים הרוחניים, מורי הדת, האמת והיושר העליון, מאורי האור האלוקי בעולם, שהם מסגלים את האדם לחיים כאלה, שיהיה ראוי על ידם לקבל את כל הברכות הצפונות לו מהעושר הגדול של המדע המעשי..." תפקידם של אנשי הרוח הוא לרומם את המדרגה של בני האדם שתאים לגדלו של העולם. לעיתים אנו חשים שהעולם נע בשני מסלולים מקבילים שאינם נפגשים, המסלול המדעי והמסלול המוסרי, העדר הפגישה בין שניהם גורם לקשיים גדולים בתפקודה של המציאות.

חודש אילול הוא הזמן המתאים במיוחד לעסוק במדרגתו הרוחנית של האדם, ולהכין אותו למפגש עם המציאות המתחדשת בראש השנה. משמעותו של מפגש זה הוא כ"מפגש" עם הקב"ה, שהרי דרך האדם היא להתקרב אל ד' היא דרך הבריאה הגדולה שברא, ההולכת

ומשתכללת במהלך הדורות. שנינו במשנה במסכת ראש השנה: "שופר של ראש השנה ... ושתי חצוצרות מן הצדדין, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצוות היום בשופר". המשנה מתארת את ראש השנה במקדש, שמלבד השופר תקעו גם בחצוצרות ואכו, מאז החורבן אנו שומעים את קול השופר בלבד ללא חצוצרות.

השופר מבטא את הצד הייחודי של עם ישראל וחיבורו אל הטבע של העולם: "יום הזכרון יום התרועה, הלא הוא היום הגדול הקדוש לאדונינו, שהננו מבליטים על ידי שופרותינו את החגיגות הנצחית של נצח ישראל. קול השופר קורא באזנינו את ההכרזה האדירה של "אל תירא עבדי יעקב, ואל תחת ישראל". (מאמרי הראי"ה א' קמו), החצוצרות לעומתו מבטאים את הקשר שלנו אל הגילויים האנושיים הטכניים, הם מעשה אדם לא כשופר שהוא טבעי, מעשה ה': "אמנם הננו גם כן מאוגדים, עם כל המעשים אשר רוח האדם הולך ומחדש אותם עם כל הטכניקה כולה, וכל הסתעפויותיה. וכשם שאנו מתהלכים עם חוקי הטבע בהתאמה לדבר ה' ואור תורתו, כן אנו מתהלכים עם חוקי הטכניקה, וחייבים אנו ללכת בהם גם כן בהתאמה עם חוקי התורה ויפעת אורה. ונמצא שיש לנו יהדות טבעית ויהדות טכנית, היהדות הטבעית מובעת היא בתקיעת השופר הכלי הטבעי, אמנם היהדות הטכנית היא מובעת בתקיעת החצוצרות כלי המעשה המתוקן במפעלו של האדם, באומנותו הטכנית". רק המקדש עשוי לחבר את היהדות הטבעית ליהדות הטכנית, ואמנם, התורה מקיפה את שתי הקבוצות גם יחד.

ראש השנה הוא יום בריאת האדם ובו אנו מציינים את בריאת העולם כולו, החיבור בין האדם לעולם מתוך הקשר לריבונו של עולם הוא האתגר הגדול שאנו שואפים אליו. במיוחד בדורות האחרונים שחכמת האדם התפתחה, העולם נהיה מתועש ומשוכלל ולעיתים על חשבון הטבע, כח החצוצרות מתגלה בצורה כבירה, אבל הוא מנותק מכח השופר. שומה עלינו לחבר את ההתקדמות העצומה אל הטבע של המציאות, ורק מי שמאמין שמקור אחד לכל, יכול לעשות זאת אפילו כשעדיין לא זכינו לשמוע את קול החצוצרות עם השופר ביחד. החיבור של המציאות כולה מעל כל רבדיה אל מקורה הקדוש מתגלה ביום הכיפורים: "המוסר הוא הפרוזדור והקדושה הטרקלין. כשהפרטים מכשירים את עצמם בהטהרה של המוסר, מתעלה הקיבוץ, הכלל, להיות קדוש" (אורות הקדש ג, יד). המשימה המוטלת עלינו היא להרבות מוסר טהור בעולם בפרטים ומתוך כך בכלל כולו תתגלה קדושתו.

הרב בנימו ברונר, צפת ת"ו
bnayahu@012.net.il

נקודות למחשבה ודיון

- מדוע קיים הכרח להפגיש בין המדע למוסר?
- מי הם אנשי היהדות הטבעית ומי הם אנשי היהדות הטכנית?
- מה תפקידו של חודש אילול ועשרת ימי תשובה על פי מה שלמדנו?

על הספר "שבת הארץ"

המצוות התלויות בארץ מחיות הן את רוחנו. כמה שעולה בידינו לקיים מהן גם כעת, אם כי עדיין אין לנו שום דבר בשלמותו. אבל הגיעה השעה לתחיית התורה המכוונת לעומת תחיית הארץ, תלמודן של המצוות התלויות בארץ החל להיות הולך ונחשב, לכל עם ד' המפנה פניו אל ארצו ברוח ד' אשר עליו, הולך ונהיה לחובה קדושה, יתר על החובה הכללית המקפת את כל התורה כולה, וביותר החלה חובתו להגלות על יושבי אדמת הקודש.

"תלמוד מביא לידי מעשה" שינון ההלכות בבירור והרחבה, עשות ספרים והרבות מחקר בהן מביאים את ההכרה והאהבה אל המצוות התלויות בארץ, אשר נשכחו שנות מאות רבות מכללות האומה. אור ד' שבכל אות ואות ובכל פרט ופרט מפרטיה של תורה, מופיע ומעורר את חשק שמירתן בכל פרטיהן, והכרת צדקן וכבודן הולכת ומתרבה לפי הגדלת תורתן והאדרתה.

הקדמה ל"שבת הארץ", עמ' יג

הספר "שבת הארץ" יצא לאור לראשונה בשנת השמיטה תר"ע בתקופת כהונתו של מרן הרב כרבה של יפו והמושבות. מאז יצאו מהדורות נוספות מורחבות עם תוספות. הופעת "שבת הארץ" זכתה להערכה רבה בין גדולי התורה.

הרב משה צבי נריה ז"ל כותב:

ברעש השביעית של שנת העת"ר מתגלה מרן הראי"ה זצ"ל כגאון בהלכה, כגאון במחשבה וגאון בהנהגה הציבורית. ועל כל אלה מרחפת רוח של ענות-חן, של טהרת מידות. כבוד שמים וכבוד הבריות.

ספרו "שבת הארץ", הצמוד להלכות שמיטה להרמב"ם, מעמיד אותן בין שורת הפוסקים - הסדרנים המובהקים, אשר לקחו הלכות עמומות ובררו אותן כסולת נקיה, בהירות ובקיצור, ובענווה הצנועה המעלימה מה רב העמל שהושקע באוסף הדעות והשיטות הפזורות, בניסוחן הקצר והבהיר, בסידורן וחיבורן, שתהא "משנה

ברורה והלכה ברורה במקום אחד" (עי' שבת דף קלט, א). המבוא הגדול לספר והקונטרס האחרון שבסופו, משמשים דוגמא מצויינת של בירור הלכה מן השיתין, שיטות בבלי וירושלמי מתבררות בהרחבה ושיטות ראשונים והוויות אחרונים עוברות כבני-מרון. והכל מתבהר והולך הולך ואור עד נכון היום" כאיסתנא דיומא, תוך כדי מלחמתה של תורה לסלילת דרכו ולביסוס פסיקתו. (שבת הארץ, מכון התורה והארץ עמ' 46).

מרן הגר"מ חרל"פ זצ"ל כותב במכתבו ניט טבת תר"ע: "עטרת ראשנו, הגאון הצדיק, פאר הזמן, ראי"ה קוק שליט"א, ברכות שמים מעל: --- מאד הנני מתענג על ספרו "שבת הארץ" --- מתפעל אני מעושר רוחב שכלו, וביותר מבקיאותו העצומה בכל חדרי התורה. --- הכותב וחוטם בהדרת היראה והכבוד" ("הד הרים" עמ' ו'-ח').

הגר"ש זווין זצ"ל כותב: "הספר הוא פנינה יקרה בספרות ההלכה בכלל ובספרות השמיטה ביחוד. "בספרו "שבת הארץ" העמיק-הרחיב הרב בכללותיה ופרטותיה של ההלכה, ולא הניח דבר גדול ודבר קטן מדיני שמיטה שלא ברר לאשורו" ("אישים ושיטות", עמ' 250).

הגר"מ חסקין ז"ל ("הרב מפרילוקין") כותב בספרו הגדול "כלכלת שביעית", ירושלים תרצ"ח: נראה שעומק עיונו בספר זה - בסיכום השיטות שבו ובסידורו הפנימי - הרשים אותו מאד, ובמספר אשר נשא במלאת ה"שבעה" בביהכ"ס ב"זכרון משה", הכריז ואמר: "הלך לעולמו הרמב"ם של דורנו!"

הרב משה אוסטרובסקי ז"ל, רבה של עקרון כותב: הקדמת הרב ל"שבת הארץ" עוסקת ב"ערך השמיטה והיובל בחיי ישראל בכלל ובתחית האומה, הארץ והתורה".

ה"הקדמה" אינה סתם הקדמה רגילה, כי אם משא נפש של גאון- חוקר בישראל, הוגה דעות עמוקות בטעמי מצוות התורה.

בהקדמה זו סלל הרב דרך בין שבת בראשית לשבת הארץ, כשם "שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת השמיטה על האומה בכללה", כמו כן רואה הרב קשר ישר בין שבת שבתון השנתי יום הכיפורים לשבת שבתון של שנת היובל המתקדשת ביום הכיפורים של שנת היובל. "רוח אל עליון של הסליחה הכללית הפוגשת את כל יחיד בכל יום הכיפורים. מתעלה כאן בקדושת היובל לצביון כללי בהתלבש האומה ברוח סליחה ותשובה לישר את כל עוותי העבר".

"השמיטה והיובל בזמנים, מתיחסים זה לזה, כמו החמה והלבנה בעולם, וכמו ישראל והאדם בנפשות-יחס הפרט והכלל, שהם, במובנם העצמי היותר חי ויותר רוחני צריכים זה לזה: פרט הצריך לכלל וכלל הצריך לפרט..."

"סגולתה של כנסת ישראל היא, שהיא מסתכלת על ההווה כולה באספקלריה המאירה של

שבת הארץ

עם

תוספת שבת

הלכות שביעית

מאת

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

עם

תוספת שבת, מקורות, צינים והערות
כתבו ונערכו בס"ד ע"י צוות מכון התורה והארץ

כרך ראשון: מבוא, פרקים א - ד

מחצית מכון התורה והארץ
מכון חרדי מרכז למחקר, יישום
והסברת מצוות התלויות בארץ
כפר דרום - חוף עזה
טל. 07-847325 פקס. 07-847055

ערכ השמיטה, התשס"ג

קודש; בכל עוז חייה היא מכרת, שהחיים שווים הם את ערכם רק באותה מדה שהם אלהיים וחיים שאינם אלהיים אינם שווים לה מאומה. --- "ואתה הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום".

"החיים, על פי ערך האלהיות שבהם אינם מתגלים אל היחיד אלא באותה מדה שהוא מתאמץ להיות שואף בכל הוויתו בתוכיותה של כללות האומה, החיה וקיימת בהכרת היקר האלהי של החיים מתוך פנימיותה הכללית..." (אזכרה, חלק א. בעריכת הרב י.ל. מימון).

בספרו "שירת אומה לארצה" כותב הרב עוזי קלכהיים ז"ל:

הקדמתו ל"שבת הארץ", עוסקת בזיקה שבין העם והארץ. כל ההקדמה כולה היא שירת-קודש גדולה על הקשר הנצחי, שבין עם ה' ונחלתו, העוברת דרך התורה והמצוות התלויות בארץ, המסבירה את תכלית גלותנו ואת ראשית התנוצצות תקוותנו על אדמתנו. כינור שירתו של הלוי והגיונו העמוק של הרמב"ם והמבט האלהי העליון של המהר"ל מפראג, זכו לממשך גדול ונאמן. היצירה עצמה יש בה אחדות אורגאנית, וכל חוליותיה מחוברות זו בזו להפליא.

המיוחד שבהקדמה זו, שאפשר למצוא בה את "כללות חכמתו של רבנו" כפי שכתב הרב-הנזיר ר' דוד זצ"ל לבנו יחידו של מרן הרב זצ"ל הרב צבי יהודה זצ"ל. (נזיר אחיו לכרך א' עמ' שס"ב). עלינו לחשוף את רבדי יצירתו הרחבה והעשירה, הבנויה לתלפיות, מספרותינו העתיקה לדורותיה, על גווניה המרובים שנארגו ליריעה אחת רבת פנים ומשמעויות, ובדרכו הפיוטית מוסיף:

ההקדמה ל"שבת הארץ",

אף שנקראת 'הקדמה',

היא עומדת בפני עצמה.

היא אבן יקרה,

שנלקטה משטף היצירה,

אשר בהשראה עליונה נכתבה.

האדירה בגאונותה,

ובפלאות מלאכת מחשבת עשיתה.

והרבות מחקר, מביאים את האהבה אל המצוות התלויות בארץ

מפולמוס השמיטה

כשם שהמטירו על הרב מכתבים ודברי קטרוג מצד קנאים הדורשים להחמיר בענין השמיטה, הגיעו אליו מכתבים גם מחוגים שהתערמו עליו על שהוא מחמיר יותר מדי... יום אחד הגיע מכתב ממשלה לייב ליליינבלום, שהיה מראשי הועד של "חובבי ציון", שהיו תומכים ומפקחים על הישוב החדש, ובו טענה ותמיהה על הרב קוק המחמיר כל כך בענין שביעית. הרב השיב לו אגרת תשובה בה הביע את השקפת עולמו על ישוב ארץ ישראל ועל העליה אליה. להלן קטע ממנה:

ב"ה עיה"ק יפו, ט"ו אייר תרס"ט
לכבוד הרה"ח המפורסם מו"ה משה לייב ליליינבלום נ"י:

מכתב כ' מכ"ט ניסן העבר הגיעני כעת, ומפני הטרדה אשיב לו בקיצור. ידע כ' שהישוב הוא חיי נשמת, וידעתי היטב, קודם שפרסמתי את סדרי ההיתרים, איך הענין צריך להתנהג. בין מצד תיקון האכרים בין מצד תיקון הפועלים. ולא נעלם ממני, שישנם ג"כ מתירים קיצוניים, אבל אינני נוטה לזה. כי כשם שאנו צריכים לארץ, אנו צריכים לדת, ואנו צריכים להשריש שלא תשכח תורת שביעית מישראל, כשם שזכרונה וחבתה היא בנשמותנו. וידע כל יהודי שיש בארץ ישראל עליה לא רק לגופו כי אם גם לנשמתו הנצחית. ורק בזה נעלה את השלהבת של חובת ציון בפועל ונמשיך את חייה לדורות...

הק' אברהם יצחק ה"ק

אגרות הראי"ה א' עמ' רנב

באיגרת להוריו מיום כ"ג סיון תר"ע כותב הרב:

מאד אבקש את כבוד הורי חביבי נפשי האהובים שיחיו, שלא יהי' להם ח"ו שום צער כלל בדבר כל העניינים המסוכסכים, שמצד ענין המושבות הנני מוכרח להיות מתערב בס. אין כאן ממה להצטער, ת"ל (תודה לאל) שארצנו הקדושה הולכת ונבנית לעינינו. "ברוך ד', אשר עשה לי את הנפש הזאת ואשר הביאני במסיבותיו העליונות, לעבוד בכחי המצער על הרי ישראל בעת המאושרת הזאת, ששפעת חיים לעם ד' על אדמתו הולכת ומתקבצת: שהרימני מכל אלה הדברים הקטנים ואינם נוגעים ב"ה לרוחי ולבבי ולא יעיבו אפילו במקצת את זהרה של מטרתי הברורה-להיות מהמסייעים למלאכת שמים, להיות מהמנצחים על המלאכה הקדושה, ליסד בציון באבן בוחן, פנת-יקרת, להיות מכון לתקוות דור דורים לעם נורא, לגוי קו-קו, אשר בזאו נהרים ארצו".
"ההכרה בנעמה וחינה של תורת חיים והכבוד והאמון למצוות התלויות בארץ בפרט הולכים הם ומתרחבים בישובנו הקדוש. מדי עברי לראות את שלו' אחי ושלו' כרמי יהודה וכל מטעיו הנחמדים למטרת העמדת חק ומשפט בדבר המצוות התלויות בארץ מדי שנה בשנה. וקרני זיוום הולכים ומאירים את כל חדרי לבי וכליותי. לרומם רוחי ולהעליז כליותי במשוש ארץ חמדה בכל יום בכל עת ובכל שעה, בלב מלא צפיית ישועה לשיבת בצרון של אסירי התקוה - של עם ד' הגדול..."

אגרות ראייה א' עמ' שנ"ב

הרב יעקב אריאל שליט"א כותב:

בסוף הקדמתו לספרו "שבת הארץ" כותב מרן הרב זצ"ל: "התלמוד בעצמו יביא לידי מעשה, שינון ההלכות יחזקו בלבבות את חיובם בלב ומשמיטה לשמיטה יתווספו רבים, אשר בעוז ה' בלבבם, ירחיבו את גבול המצווה בכל הרחבתה ופרטיה".

בראייתו החודרת הצופה למרחק דורות, הבין מרן הרב זצ"ל שהדרך לשמירת השמיטה במלואה מקבילה לכל התהליך הגדול של שיבת ישראל בדרותנו - קימעה קימעה, עין אחת צופה אל החזון הגדול ועין שניה משוטטת בארץ כדי למצוא אחיזה לכף הרגל, לבל תמעד ותוכל לצעוד קדימה צעד אחר צעד. הרעיון הגדול עלול להבלע במציאות העפרורית והאפרורית, והמטרה עלולה להעלם תוך כדי עיסוק באמצעים מעשיים, פרטיים ואיטיים. לשם כך כה חשוב הלימוד העיוני, הלימוד מציב מטרות-על ברורות. העיסוק בהלכות שביעית למעשה, בהיקף ובהעמקה, יוצר הזדהות נפשית של הלומד עם הנלמד ומניע אותו לחתור לקראת יישום מלא של ההלכה למעשה.

ב"ה זכינו לכך שברכתו של אותו גדול וצדיק הולכת ומתקיימת הולכת וגדלה, בעזר ה' יתברך ויתעלה. ההתיישבות הערכית - זו שאינה מסתפקת בקיום כלכלי וחברתי, אלא רואה בהתיישבות גם ערך רוחני חינוכי ותורני - עולה ופורחת. ובמקביל קם ועולה דור דעה של תלמידי חכמים היושבים ועוסקים בתורת א"י, בהלכותיה ומצוותיה, בבקאות ובעמקות. אלו ואלו - מבית מדרשו יצאו, ממנו הם באים ואליו הם שבים, מאותו מעיין הם מושקים, ומטיבים זה את זה, מפריס זה את זה ובונים את עם ישראל השב אל נחלתו בתורה ובארץ.

"שבת הארץ" הוא הספר החשוב ביותר בהלכות שמיטה בדרות האחרונים. (שבת הארץ, בהוצאת מכון התורה והארץ, עמ' 49-50).

מעשה רב

לא הועילה בזה גם השתדלות הסוכנות היהודית. הם עמדו בסרבנותם, ולבו הטהור של רבנו התכווץ מצער ומכאב; והנה פעם אחת הזמין לביתו מספר רבנים ובתוכם גם את הרב פישמן, כדי להתייעץ בנידון זה. פתאום, בתוך השיחה התלהב רבנו, וקרא ואמר: מוכרח אני לעשות את הצעד האחרון כדי להציל את הישוב מאיסור של פירות שביעית. המוזמנים נבהלו וחשבו כי הרב רוצה להכריז

שמתא על אלה הנקודות-של-הישוב העומדות בסרובן, אבל עוד טרם שהספיקו לעמוד על טיב כוונתו, והנה הוא המשיך את דבריו: "בכח התורה ועל פי הדין דהפקר בית-דין הפקר - הנני מפקר את פירותיהם ונכסיהם של אלו הנקודות המסרבות לעשות שטר מכירה והן הפקר לכל מי שירצה לזכות. הנני זוכה בהם, בקרקעותיהם ובפירותיהם, והנני מוכר את הקרקע ואת האילנות שעל גביהם בהתאם לפסקי גדולי ישראל שקדמוני, ואז יעבדו בהיתר בשנת השמיטה..."

הרב ישראל מאיר בלומנפלד הי"ד (ורשה)

סיני, תרצ"ח

בתוך המעלות והמדות התרומיות שבהן הצטיין מרא דארעא דישראל הגאון הצדיק רבי אברהם יצחק הכהן קוק (זצ"ל), תופסת מקום מיוחד אהבתו לכל אדם מישראל ולכל עבודת ישוב ובנין של ארץ ישראל. במדת האהבה הזאת היה "משכמו ומעלה גבוה" מכל גדולי ישראל שבדורנו זה; ואני, אין מטרתי במאמרי זה לספר בשבחיו של מרן ולילול ולחשוב כרוכלא את מדותיו ומעשיו הטובים על שדה בנין הארץ וישובה, אבל רוצה אני לדון כאן על

פרט אחד, מעשה רב, מה שסיפר לי ידידי הרב י. ל. הכהן פישמן, ולברר את העובדא הזאת מנקודת השקפת ההלכה. והרי לפנינו "מעשה רב" של רבינו הגאון זצ"ל:

בהתאם להסכמת רבים מגדולי ישראל בדור הקודם ומתוך השקפתו ההלכית שנוסדה על יסוד דברי הראשונים היה רבנו הגדול הרב קוק מסדר בערב שנה של שביעית שטרי-מכירה כדי להתיר אי-אלו עבודות בשביעית על פי תנאים ידועים.

במשך הזמן כאשר הישוב התגדל והתרחב ובאו אנשים עם דעות זרות ונכריות להתנחל על אדמת ארץ ישראל, נמצאו בהם כאלה שלא חפצו בשום אופן לחתום על שטרי-המכירה.

המאמר "למהלך האידיאות בישראל" והשלכותיו המעשיות

כל אלה וכיוצא בהם, שבחוץ לארץ ובנוהג שבעולם לפני ימי התחיה העומדים אחר כתלנו, היו נדונים כרחוקים זה מזה וסותרים זה את זה, הנם עומדים לנו עתה להיות מאוגדים בחוברת של קשר ואגודת אמת, וכל אחד מסייע את חברו, להרחבתו והעמקתו, להתפשטותו ושכלולו" (אורות התורה יג, ד). **ב) עבודת ד' באופן פחות סגפני מימי הגלות:** עקב חזרתה של האומה לארצה ושובן של האידיאות לאחדותן, ניתן כעת, באופן יותר פשוט מבעבר, לבנות מודל חיים של קדושה ומוסר בתוככי מערכות החול - "הגיע הזמן לפרסם בעולם, שהקודש, האידיאליות העליונה הראויה להיות נכספת מכל צדיקים, מכל ברי לב, הוא יונק מהחול. ואז יבא התור בעולם, שרוח הקודש ושאיפת הקודש יהיו הגורמים האדירים לבנין העולם ושכלולו, ויסור אז מהעולם אותו המעצב של המארה העתיקה הרובצת עליו, המתבטאת במאמר הפילוסופי-המוסרי של החסיד בחובות הלבבות: 'שכל מה שמוסיף העולם יישוב מוסיף השכל חורבן, ויהיו ישוב השכל וישוב העולם הולכים בהדדיות גמורה" (מאמרי הראיה ב, עמ' 406). וראה דוגמא בספרו של הרב עודד וולנסקי - אבן ישראל ג (עמ' יא-ל) המרחיב בנקודה זו, ואף משליך מכאן ליחסו של עובד ד' בדור הגאולה לסוגיות מוסריות נוספות דוגמת סוגיית 'השתדלות ובטחון'.

ג) איחודם של הכוחות הפוליטיים והחברתיים באומה: אם בימי הגלות, בהם הייתה פרודיות מובנית (והכרחית במובן מסוים) במבנה החיים הציבוריים של עם ישראל, הרי כעת, בעת הגאולה ניתן לאחדם. לאחר שכל כוח שמר בקנאות על צביונו במהלך ההיסטוריה הישראלית, יכול הוא כעת להביט על יתרונותיו של הכוח הנגדי ללא חשש שדבר זה יגרע מייחודו - "שלושת הסיעות היותר רשמיות בחיי האומה אצלנו: האחת האורתודוקסית, כמו שרגילים לקראתה, הנושאת את דגל הקודש, טוענת באומץ, בקנאה ובמרירות, בעד התורה והמצווה, האמונה וכל קודש בישראל: השנייה היא הלאומית החדשה, הלוחמת בעד כל דבר שהנטייה הלאומית שואפת אליו, שכוללת בקרבה הרבה מהטבעיות הטהורה של נטיית אומה, החפצה לחדש את חייה הלאומיים, אחרי שהיו זמן רב עלומים בקרבה מתגרת ידה של הגלות המרה, והרבה ממה שהיא חפצה להכיר לטובה את אשר קלטה מרושם רוחם של עמים אחרים, באותה המידה שהיא מכרת שהיא טובה ונאותה גם לה; השלישית היא הליברלית, שהייתה נושאת את דגל ההשכלה בעבר לא רחוק ועדיין ידה תקיפה בחוגים רחבים, היא אינה מתכנסת בחטיבה הלאומית ודורשת את התוכן האנושי הכללי של ההשכלה, התרבות והמוסר ועוד. הדבר מובן, שבמצב בריא יש צורך בשלושת הכוחות האלה גם יחד, ותמיד צריכים אנו לשאוף לבוא לידי המצב הבריא הזה, אשר שלשת הכוחות הללו יחד יהיו שולטים בנו בכל מלואם וטובם, במצב הרמוני מתוקן שאין בו לא חסר ולא יתר" (אורות התחיה יח).

בסיכום ניתן לומר שלפנינו שלוש השלכות ישירות מהמאמר 'למהלך האידיאות בישראל'. ביחסנו היום לתרבות היהודית-השואבת מן התורה. הצורך ליצור מסגרות תורניות שיאחדו יותר ויותר את מקצועות התורה השונים בעיקר בין התחום ההלכתי והאגדתי, וכן מן הראוי כי עבודת המוסר האישית תעשה בפרישה פחות מוקצנת מאשר היתה בימי הגלות, וכמו כן קיים הצורך בעולם התורני ליצור מסגרות שיכללו כוחות פוליטיים שונים בתוככי מסגרת אחת.

הרב חגי לונדן

ר"מ בישיבת ההסדר חיפה

המאמר "למהלך האידיאות בישראל" נחשב, ובצדק, כאחד ממאמריו היסודיים ביותר של מרן הרב זצ"ל. מעט מן החשיבות המיוחסת לו ניתן למצוא בדבריו של הרב צבי יהודה זצ"ל המתבטא לגביו כי הוא "מאמר גדול ונשגב... והוא שני בערכו למאמר 'קרבת אלוהים' (צמח צבי, אגרת יג). במאמר זה משרטט מרן הרב זצ"ל את תולדות ההיסטוריה האנושית, המנוהלת על פי דבריו מתוך שתי אידיאות יסודיות: **האידיאה האלוהית והאידיאה הלאומית.** קרי, כל קיבוץ אנושי הוא בעל סגנון ייחודי באופי החיים החברתי שלו, סדר חיים הבונה את המימד החברתי: צורת המשטר, הכלכלה, והתרבות האנושית האופיינית. מלבד זאת, ישנו יסוד נוסף לחיי החברה, והוא המימד הרוחני - האמונה, המוסר, הדת, השאיפה למוחלט ואל המצוי מעבר לערכים האנושיים, אשר יופיעו בצורה הייחודית לאותה חברה. "האידיאה הלאומית" הינה אותו כוח חיים המעצב את חיי החברה של האנושות, ואילו כוח החיים המעצב את השאיפה האנושית לחיים בעלי ערך מוחלט, לחיי מוסר, אמונה ודת, יוגדר כ"אידיאה אלוהית".

בזמן בו שוכן עם ישראל בארצו ובממלכתו, מופיעות שתי האידיאות הללו בצורה הרמונית ויוצרות איחוד בין עולם הקודש לעולם החול; בעת בה מצויה האומה הישראלית בגלות, שתי האידיאות הללו נפרדות זו מזו ומצטמצמות: האידיאה האלוהית הופכת ל"אידיאה דתית", היינו למסגרת המאפשרת פורקן לחויה הרוחנית של האדם הפרטי אך ללא עוצמות החיים הכלליות. האידיאה הלאומית הופכת ל"אידיאה משפחתית", כלומר למסגרת חיים חברתית העוסקת בשרידותו - הרוחנית והחומרית - של הפרט ללא עוצמות הרוח והמסוגלות לניהול "ממלכת כוהנים וגוי קדוש". במקביל לכך, מצביע הרב במאמר על ההבדל בין ימי הבית הראשון שבהם התרבות הישראלית-התורנית התמקדה בכלל, מה שהתבטא בהופעת הנבואה; לבין עידן הבית השני בו התרבות הישראלית ריכזה את כוחותיה בפיתוח הפן הפרטי: התורה שבעל פה על דקדוקיה וסעיפיה. כעת, בעידן בו שבה האומה לארצה, מלמד אותנו הרב קוק כי ניתן ליצור איחוד בין הכוחות כולם: אידיאה אלוהית ואידיאה לאומית, כלל ופרט, קודש וחול (פרק ו).

למרות שהרב זצ"ל לא מפרט במאמר השלכות מעשיות לימינו באופן ישיר, ניתן לשרטט כיווני חשיבה עקרוניים לכך, כיוונים העולים מרוחו הכללית של המאמר וממקומות אחרים אשר בכתביו:

א) איחודם של מקצועות התורה: עקב איחודן של תביעות הכלל ותביעות הפרט בעת הגאולה, אך טבעי הוא כי תופיע דרישה בתרבות התורנית ליתרות ארץ ישראל, קרי, לתורה שתאגד בקרבה פנים שונים שעד כה נתפסו כמנוגדים זה לזה: הלכה ואגדה, גלוי ונסתר, שכל ורגש - "לא רק האגדה לבדה תואר מאור הרעיון הבהיר של תורת ארץ ישראל, כי אם גם ההלכה: יסודות הסברות, נתוח הפסקים, שרשי השיטות ומובן הכללי הנעוץ בעמקי החיים הרוחניים והמעשיים. ולא רק התורה במובנה הלמודי, המצוי בד' אמות של הלכה, כי אם הארת החיים כולם, הכל תלוי בעושר הרעיון. מעומק התחיה הרוחנית, המוכנת לתורת ארץ ישראל, הגבולים וקירות הברזל שבין ענין לענין, בין מקצוע למקצוע, ילכו ויקטנו. העולם הרוחני כולו יהיה מוסקר באויר חיי נשמות של ארץ חיים בסקירה אחת. הוד החיים לחמדת הראים, ברק הפלפול, והתעודדות התחיה של כנסת ישראל על אדמת הקודש, ברור הלכות והתרבות החיון והשירה, חפץ השקידה המצוינת וחשק ההתפתחות הגופנית -

נשמת האומה והארץ יחדיו, פועלות את יסוד הוויתן, תובעות את תפקידן, להוציא אל הפועל את ערגת קדושתן בשנת השבתון.

הקדמה ל"שבת הארץ"

עלון חדשי בהוצאת "בית הרב" רח' הרב קוק פ. ת.ד. 6275, ירושלים 91062 טל' 02-6232560 פקס' 02-6242908
betharav@zahav.net.il • www.moreshet.co.il/beit-harav
עריכה: שושנה רייך עיצוב גרפי: אופירה קרובר

